LOVÁSZ ANDREA

Mesetáncoltatás

SZEPESI ATTILA: 3 KÓPÉ KALANDJAI
FÖLDÖN, VÍZEN ÉS LEVEGŐBEN

Noran Könyvesház Budapest, 2011, 190 oldal, 3990 Ft

Az óvodás-autószerelős könyveken, a válásos-meghalós gyerektörténeteken túl, még a popkultos meseregényeken is túl, de még a tündérmeséken innen az aktuális gyerekkönyvkínálatban nincsen semmi, azaz alig van valami. A furfangos parasztok, betyárok, zsiványok, kiszolgált katonák, Vitéz Lászlók, Pakálák, Ilókok és Mihókok kikopni látszanak ebből a körből. Míg a tündérmesék végtelen számú műfaj- és szövegvariánsban élnek tovább, addig a tréfás mesék, tréfás népi elbeszélések áthagyományozódása valójában nem történt meg. Ennek okairól lehetne értekezni, ti. arról, hogy az éppen (újra)kanonizálódó gyerekirodalom miért és hogyan (nem) képes integrálni a szó szoros értelmében vett népi toposzokat, ill. arról, hogy az adoma, az élc, a tréfa helyét miként és miért veszi át a humor, a nyelvjáték és az irónia. (Ellenpélda természetesen adódik is mindjárt: Parti Nagy Lajosnak *A pecsenyehattyú*ban sikerült újraértelmezni, sőt gyerekbarátan újraértelmezni a tréfás meséket is.) Az anakronizmus vádja nélkül valóban nehéz ebben a műfajban új szöveget létrehozni, de ha sikerül, akkor a műfajkonstituáló groteszk mint olyan jelenléte miatt mindjárt korszerűvé, aktuálissá emelkedhet az adott mű. Szepesi Attila meseregénye (in concreto is) földhözragadt és emelkedett: a Szernye-mocsárban élő Pali Pál pákász és barátai vásári komédiába illő mutatványt produkálnak, miközben sárkánybiciklin, tutajon és hordóban is utazva, égben és föld alatt sokféle mesei és irodalmi terrénumot bejárnak, a csendőrcsúfoló anekdotán keresztül a mitikus világfa-sirató barbie-idillig mindent. Eközben pedig a szöveg (szerencsére) mindvégig megőrzi azt a sajátos, adomázó, csúfolódó, vaskosan derűs hangot, amely ahhoz kell, hogy valamiképpen mégis a tréfás népi elbeszélések transzformációját halljuk benne.

Tehát mindenekelőtt van egy hős. Pali Pál amolyan öreg, pipázgató, furulyázgató Doktor Dolittle, aki nemcsak az álla-

tokkal él édeni békében (hírhozó kémei: egy dadogós narkolepsziás bőregér és egy kivénhedt, vaksi varjú), de mindenféle furcsa barátai és gyámolítottjai vannak, közülük is a legfontosabb: Fajankó, a folyton megrongálódó madárijesztő és Ciprián, a gyógyfűtudós, saját szárnyas gépezetén utazgató szerzetes (ők lesznek a kötet második részében, *Az utazás*ban olvasható nagy kalandban a főhős társai). A meseregény szemantikai terét nem annyira az események (egy a gazdájától és a vágóhíd elől megszökött ló elrejtése, valamint egy medvebocs elrablása és kiszabadítása), hanem a figurák teremtik meg. Csikbek sógor, özvegy Kotek Kleofásné, Zorgó Sziszló, a beregszászi csendőr-őrmester, Böhönye Tódor, a főpandúr, Futter Jóska, a lótolvaj, Kroton Fircák, a város erőművésze és ősztől tavaszig az iskola pedellusa, Cikajló, a hórihorgas kántor, Mutykó Csombor, a félszemű mézesbábos, Bakacsin bácsi, az öreg templomszolga, Grigássy tanító – no meg az éppen megérkező Bórembukk Cirkusz a maga kompániájával a népi bábjátékoktól és a népszínművektől akár a huszerettig terjeszkedő irodalmi világokat vonzanak be. A vélt és valós referencialitást az ismerős, beazonosítható település- és vidéknevek csak erősítik, így pedig Szepesi Attila regénye a maga iszapszagú realizmusával és cifra varázslataival valódi vásári komédiává lesz. Ebben az alaphang és történet pedig ugyan mesei (Artúr papa ezeregymester demizsonnyi csomborpálinkától indíttatva fabrikál egy repülő szerkezetet, ezzel indulnak hőseink az elrabolt medvebocs nyomába), de a szereplők felvonulása, a kötelezően végigjátszandó epizódok (nevetségessé vált csendőr, holtak szellemével való ijesztgetés, lelepleződő mutatványos, hegyi haramiák) inkább kalandos történetet kerekítenek, melyben a meseinek nem annyira csodás, mint inkább hihetetlen jelentése van. Ebben a közegben a főhős pedig amolyan Rumcájsszá vagy Tenkes kapitánnyá lesz: cselt cselre halmoz (még az álcázandó lovat is befesti, igaz, nem diólével, hanem kályhaezüsttel), elfogják, bezárják, kiszabadul – és krimibe illő fordulatok közben jótetteket hajt végre és igazságot szolgáltat. A történetben már csak az ideáltipikus célközönség miatt is előfordul természetesen néhány kisebb-nagyobb csoda, de az állatokkal való beszéd, a mozgó, érző faember nem e világ rendje ellen valók (így valójában nem is csodák), ám ahol a mesetündérkék („csöpp lelkecskék, röpdöső kolibrikhez hasonlóak. Kacagtak, dudorásztak és bukfencet hánytak a hajukat borzoló szélben"), az ezüsthíd meg a Csodák Kertje megjelenik, ott meg is szakad a derűs adomázás, s a helyét valami mézes-mázos, giccses pedagógia veszi át – szóljon ez a világfa csonkja kapcsán az eltűnő meseliliomokról vagy a Kutyák Országában tett látogatásnál az elvakult diktátorokról, s mindez szellemében és szerkezetileg is idegen az addig következetesen felrajzolt forgatagtól. Az alaptörténetbe ágyazva sok-sok rövidebb (állat)mese, anekdota, elbeszélés és zsánerkép található, a hangnem és a hangulat mindvégig medvetáncoltatósan mulattató – a gyerekirodalom kurrens humorfelfogásától karakteresen különböző tréfás világ ez, melyben a helyzetkomikumnak és a riposztoknak van kitüntetett szerepük, de az eredeti (van ilyen?) vásári mutatványtól eltérően a vaskos, alpári szín hiányzik belőlük, így lesz gyerekléptűvé, meséssé ez a nyelvi miliő. A nyelv (és a történet) olvasópróbálóan nehezen formálódik (az első néhány oldal hangutánzó és hangulatfestő szavak közti töltelékszöveg csupán, „donndiri-donn!" és az idősíkok is alaposan össze vannak keverve, néhol rontva), s bár Pali Pál és Szepesi Attila hangja egyaránt szelídül és cikornyátlanodik a továbbiakban („de hol van az még, himmbele-hummbele, várjunk türelemmel!"), a nyelvi cirádák azért alapvetően megmaradnak. Így olvashatók itt népdalbetétek, nóták, mondókák, kalendáriumi ráolvasók, saját fabrikálású versikék népiesch kis keveredésben. S ha az épülő sárkánybiciklibe tervezett muzsikáló szerkezetnek a Rákóczi-

indulót vagy a Csínom Palkót kellene játszania, mindjárt tudjuk, miféle zenei-nyelvi világ járja a Szernyén. Ez az (mímelt ártatlansággal?) áradó eklekticizmus a motívumhalmozásban teljesedik ki igazán: Micimackó Bagoly figurájától, A Gyűrűk Ura Mória-barlangjától a zsiványok naturalista orgiájáig vagy Mackó apó dühödt tombolásáig, Ludas Matyi ál-csodadoktoráig vagy Nils Holgerson földrajzi utazóleckéjéig széles a paletta, sőt, egy öreg kendermagos tyúk (Csöre) erejéig még Móricz szelleme is beidéztetik. Ellenpontként az ältudós, a rókaképű Filozófus („rövid ideig még gimnáziumba is járt, ahol megfigyelte: a latin szavaknak usz van a végén. Ezért így beszélt, emberusz, templomusz, sógorusz") által elkezdett „Az élet olyan, mint..." mondaton elmélkedik többször is, vissza-visszarévedve Bendegúz, a ló, s egészen friss, lírai bölcsességek (ilyen is van?) születnek ennek eredményeképpen: „az élet olyan, mint a lábába csimpaszkodott pióca".

A befejezés (*Hazatérés*) gyerekreceptszerűen boldog kellene legyen („Ihajla, ripityom, sose halunk meg!"), s bár a változatlanság, az örökidőnyi békeévek talán túlságosan sablonszerű lezárást jelentettek volna, ezt helyettesítendő egy motiválatlan és előkészítetlen fordulattal didaktikus lesz a zárszó. A Szernye lecsapolására érkező pákásztól ekkorra már csak némi édes-bús, népnevelő mélázásra futja („Mi lesz a mesékkel és legendákkal, melyek nemzedékről nemzedékre öröklődtek..."), s némi gyenge Candide-utóízű, hamis optimizmusra – merthogy egy „parányi fecske derűt csalt az arcára bohó csivogásával. Örül a verőfénynek, örül a futkosó szellőnek, és – ki tudja – talán neki van igaza."

Hosszan kellene írni még a gyerekkönyvek befogadása kapcsán felmerülő szöveg-illusztráció problémáról, annál inkább, mivel itt ezen bukhat meg a (gügyögős kanyarjaival is) különleges régi-új mesevilág. (Na jó, a félrevezető cím miatt is veszíthet jó néhány olvasót, ugyanis ez a szó gyerekirodalmilag is infantilizálódott egy kicsit, és a szereplőket megismerve még inkább eufemisztikusnak tűnik.) Bár külön üdvözlendő gesztus a kiadó részéről, hogy – akár gyerekkorunk „rendes" mesekönyveiben – képaláírások is vannak a rajzok alatt, Galambos Tamás fekete-fehér figurái kuszán jellegtelenek (helyettük a művész színes, naiv táblaképeinek világa nagyon jó lett volna ide...), így a recepciót nem a mesevilág, hanem a felnőtt groteszk irányába tolják.

Nehéz jó gyerekkönyvet írni, hosszú gyerekprózát pedig még nehezebb, és a legnehezebb ezt jól megválasztott illusztrációval gazdagítani – és recept természetesen nincsen, de talán annyi mindenképpen kiderül Szepesi Attila könyvéből, hogy ma is lehet érdekes-izgalmasan nem-urbánus gyerekszövegben is gondolkozni. „Nagy tudományusz az!"

(Galambos Tamás illusztrációival)